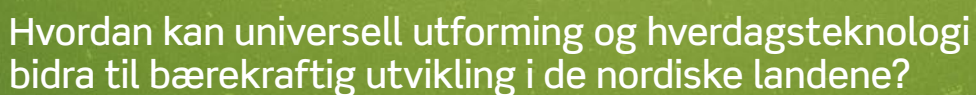

Universell utforming & hverdagsteknologi

Introduksjon:

Hvordan kan universell utforming og hverdagsteknologi bidra til bærekraftig utvikling i de nordiske landene?

Dette dokumentet inneholder en gjennomgang av mulighetene for nordisk samarbeid om universelt utformet hverdagsteknologi sett i lys av noen av de utfordringene som de nordiske landene har til felles. Dokumentet er utarbeidet i samarbeid mellom representanter fra Arbeids- og velferdsdirektoratet, Direktoratet for e-helse, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Nordens Velferdssenter og Råd for nordisk samarbeid om funksjonshinder.

Dokumentet gir anbefalinger om nordisk samarbeid om universell utforming og hverdagsteknologi i lys av velferdsutfordringer som deles av de nordiske landene. Dokumentet er utgangspunkt for faglige innlegg og diskusjoner under den nordiske

konferansen om utforming og hverdagsteknologi, som gjennomføres 20. juni 2017 under det norske formannskapet i Nordisk Ministerråd.

VÅRE FELLES NORDISKE VERDIER

Alle de nordiske landene har ratifisert FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsett funksjonsevne (UNCPRD). Konvensjonen slår fast at alle mennesker skal ha de samme rettigheter og grunnleggende friheter, uavhengig av funksjonsnivå. Artikkel 9 i konvensjonen omhandler særlig tilgjengelighet, og i artikkel 2 (Definisjoner) blir det definert som å utforme produkter, omgivelser, programmer og tjenester

Teknologi er en driver i samfunns-
utviklingen, og kan gi en stor verdi
når den blir universelt utformet

på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne er et viktig mål i det nordiske samarbeidet.

FRA VELFERDSSTAT TIL VELFERDSSAMFUNN

Den nordiske velferdsmodellen møtes i dag av utfordringer. Det tradisjonelle bildet av den nordiske modellen er en velferdsstat som ivaretar sine innbyggere gjennom ordninger som sykelønn, permisjoner, trygd og pensjon. I fremtiden vil et velferdssamfunn i større grad være avhengig av befolkningens evne til å ivareta egen helse, og hjelpe hverandre. Studier om levekår og samfunnsdeltakelse viser at det enda er litt igjen før visjonen om et inkluderende velferdssamfunn er oppnådd.

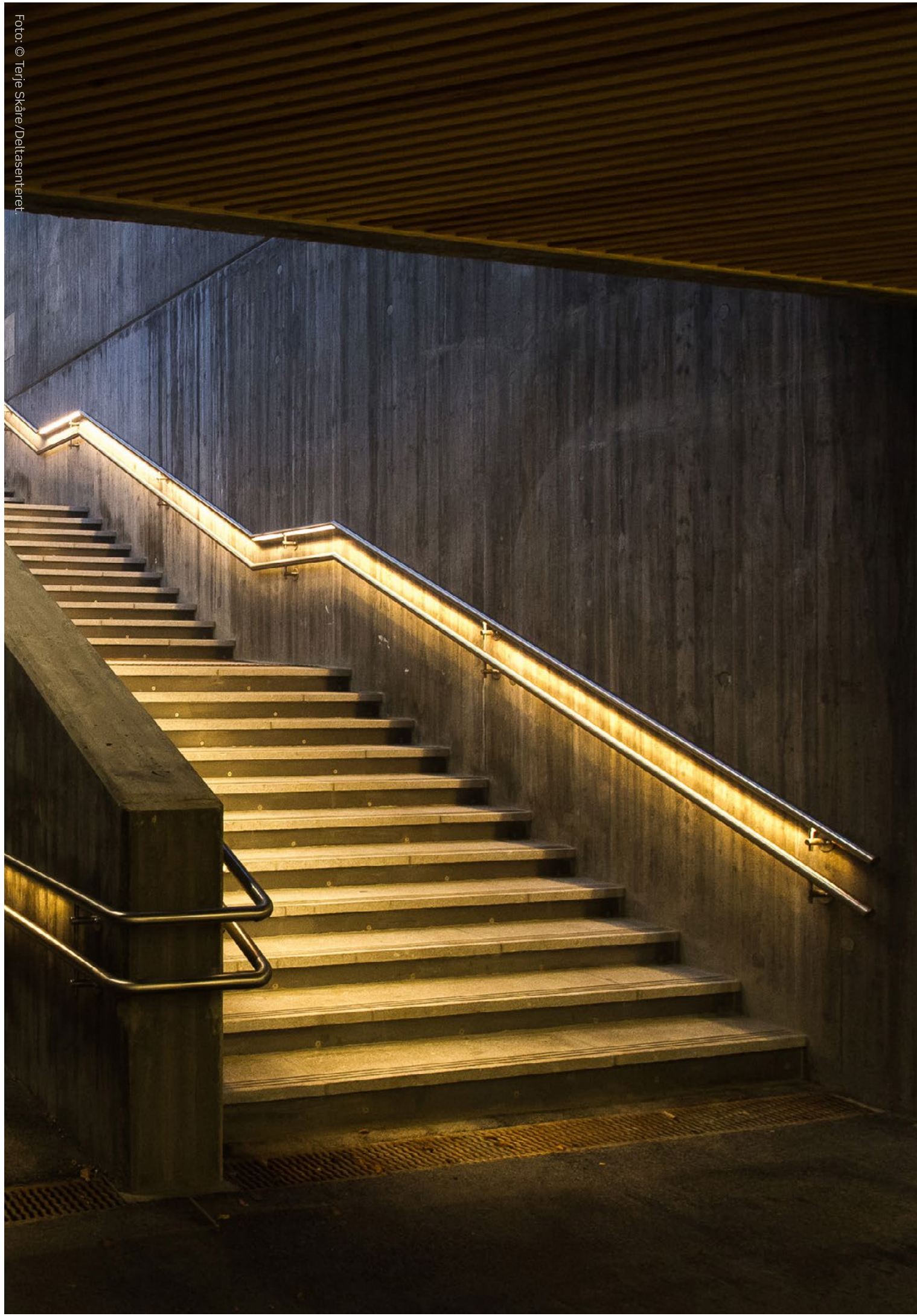
Universell utforming er en forutsetning for et likestilt samfunn. Ved å planlegge og utforme miljø, tjenester og produkter universelt, får alle lik

mulighet til å delta og bidra. Teknologi er en driver i samfunnsutviklingen, og kan gi en stor verdi når den blir universelt utformet. Løsninger som i utgangspunktet ble utviklet for å kompensere for funksjonsnedsettelse er i dag uunnværlige for mange. Velferdsteknologiske løsninger kan komplett andre hjelpemidler, redusere behov for hjelpetjenester. Sammen med universell utforming kan ny teknologi gi økt trygghet og økte muligheter for deltakelse og økt selvstendighet.

Sterk brukermedvirkning er en forutsetning for å kunne utvikle gode nye løsninger og slik realisere målet om et inkluderende og bærekraftig velferdssamfunn.

Det ligger et stort potensial i innføring av ny teknologi og tjenester, men det er også utfordringer på flere områder. Det er viktig at den nasjonale- og nordiske politikken møter disse utfordringene på en god måte. Her følger en beskrivelse av noe av utfordringsbildet – samt anbefalinger om hvordan vi kan møte utfordringene.

Oppsummering:

Utfordringer og anbefalinger

DEN NORDISKE VELFERDSMODELLEN ER PRESSET AV DEMOGRAFISKE ENDRINGER

De nordiske landene bør:

- Styrke universell utforming for å sikre bærekraftige velferdssamfunn der alle kan delta.
- Profilere Norden som en innovativ og inkluderende region, med universell utforming og inkluderende teknologi som sentrale løsninger.
- Aktivt dele kunnskap og erfaringer om universelt utformede løsninger.

DET OFFENTLIGE LEGGER IKKE NOK VEKT PÅ UNIVERSELL UTFORMING SOM KVALITET OG BÆREKRAFTSTRATEGI

De nordiske landene bør:

- Legge til rette for strukturert samarbeid om retningslinjer og standarder, eksempelvis gjennom nordiske formøter til internasjonale komiteer.
- Samarbeide om implementering av EUs tilgjengelighetsdirektiv.
- Styrke samarbeidet mellom privat og offentlig sektor gjennom gode råd og anbefalinger for anskaffelse og utvikling av universell utforming og inkluderende teknologi

BRUKERNE INVOLVERES IKKE NOK I UTVIKLINGSPROSESSER

De nordiske landene bør:

- Styrke arbeidet med å bli brukerorienterte innovasjonssamfunn.
- Fremme tidlig brukerinvolvering som et krav i utviklingsprosesser.

Foto: © Terje Skårer/Deltasenteret.

DE NORDISKE LANDENE UTNYTTER IKKE SAMARBEIDSPOTENSIALET VED UTVIKLING OG MARKEDSFØRING AV NYE LØSNINGER

De nordiske landene bør:

- Utvikle og dele kunnskap om brukeres behov og respons på ulike løsninger.
- Innarbeide universell utforming som krav ved utlysning av forskningsmidler.
- Legge til rette for nordiske velferdsteknologiske visningsmesser eller turneer.

INNBYGGERNE KJENNER IKKE TIL NYE LØSNINGER, OG FÅR DERFOR IKKE UTNYTTET POTENSIALET SOM LIGGER I NY TEKNOLOGI

De nordiske landene bør:

- Informere hele det nordiske forbrukermarkedet om universelt utformede produkter.
- Gjøre opplæring av forbrukere til en naturlig del av promotering av nye løsninger eller tjenester.

INNFASING AV NY TEKNOLOGI KAN FØRE TIL UØNSKET OVERVÅKNING OG ØKTE FORSKJELLER

De nordiske landene bør:

- Arbeide for at nye løsninger ikke bidrar til overvåkning, og at personvernet ivaretas.
- Arbeide for at kommersiell tilgang til forbruksteknologi ikke øker sosiale forskjeller.
- Sikre at nye individtilpassede løsninger ikke bidrar til en svakere satsing på universell utforming.
- Arbeide for at alle kan bruke nye løsninger.

DEN NORDISKE VELFERDS- MODELLEN ER PRESSET AV DEMOGRAFISKE ENDRINGER

Hva?

Like muligheter og utjevning av sosiale og økonomiske forskjeller er sentrale mål i den nordiske velferdsmodellen. Levealderen øker, uten at antall personer i arbeidsdyktig alder øker tilsvarende. Dette gir økt press på offentlige midler og tjenester.

Med eldrebølgen vil flere ha nedsatt funksjonsevne. Økt bruk av universell utforming og velferds- og hverdagsteknologi kan bidra til en mer bærekraftig helse – og sosialtjeneste, og dermed utgjøre et viktig bidrag til utvikling av den nordiske velferdsmodellen. Teknologiresurser bør brukes der det er mulig, slik at knappe og dyre menneskeressurser benyttes best mulig.

Universell utforming må sees i sammenheng

med bærekraftig utvikling, både i lys av den nordiske bærekraftsplattformen og FNs utviklingsagenda 2030. Dette innebærer blant annet å bruke universell utforming som en strategi for sosial og økonomisk bærekraft. Norden bør utvikles og profileres som en inkluderende og innovativ region i Europa og verden. For å få til dette må erfaringsutvekslingen mellom de nordiske landene styrkes. De nordiske landene bør bruke sin innovasjonskraft til å havne i front av den teknologiske utviklingen, og bruke sine likheter til å finne felles løsninger som kan brukes av alle landene. Beste praksis og gode eksempler må spille en sentral rolle i arbeidet.

Hvordan?

De nordiske landene bør:

- Styrke universell utforming for å sikre bærekraftige velferdssamfunn der alle kan delta.
- Profilere Norden som en innovativ og inkluderende region, med universell utforming og inkluderende teknologi som sentrale løsninger.
- Aktivt dele kunnskap og erfaringer om universelt utformede løsninger.

FNs bærekraftsmål er en felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringer innen 2030. Målene skal fungere som en felles global retning for land, næringsliv og sivilsamfunn.

Bærekraftig utvikling handler om å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine. FNs bærekraftsmål inkluderer alle land i verden – også de rike.

DET OFFENTLIGE LEGGER IKKE NOK VEKT PÅ UNIVERSELL UTFORMING SOM KVALITET OG BÆREKRAFTSTRATEGI

Hva?

Det utvikles i dag mange produkter og løsninger rettet mot enkeltgrupper og spesifikke ufordringer. Disse produktene kan være vanskelige å markedsføre i et åpent marked. De kan være kostbare for enkeltpersoner, ikke bli kjøpt inn av det offentlige hjelpemiddelsystemet, eller ikke være en del av kommunenes omsorgstjenestetilbud.

Etterspørsel av hjelpemidler og teknologiske løsninger i forbrukermarkedet kan påvirke tilgjengelighet og utforming, samtidig som standardisering og digital tilgjengelighet er faktorer som påvirker utviklingen.

Universell utforming må være et grunnleggende

aspekt ved utvikling av ny teknologi, og forankres i offentlige innkjøp. Dette kan gjøres ved å utarbeide standardiserte metoder for innkjøp og bruk, med fokus på tema som behov, utforming av tildelingskriterier og evaluering. Ved utvikling eller oppdatering av standarder bør krav til universell utforming inkluderes sammen med andre krav til produkt, tjenester eller omgivelser.

Et nordisk samarbeid om bedre offentlige innkjøp er nyttig både for å øke kvaliteten på produkter og tjenester i Norden, og for å styrke Norden som eksportør av inkluderende teknologi på det globale markedet.

Hvordan?

De nordiske landene bør:

- Legge til rette for strukturert samarbeid om retningslinjer og standarder, eksempelvis gjennom nordiske formøter til internasjonale komiteer.
- Samarbeide om implementering av EUs tilgjengelighetsdirektiv.
- Styrke samarbeidet mellom privat og offentlig sektor gjennom gode råd og anbefalinger for anskaffelse og utvikling av universell utforming og inkluderende teknologi

Direktivet om universell utforming av enkelte varer og tjenester (European Accessibility Act) skal gi personer med funksjonsnedsettelse og eldre tilgang til flere tilgjengelige produkter og tjenester, og bidra til et mer inkluderende samfunn og uavhengighet for personer med nedsatt funksjonsevne og eldre. EU-direktivet har både et indre markedsperspektiv og et rettighetsperspektiv.

Direktivet skal danne grunnlag for et mer harmonisert og enhetlig regelverk i EU og bidra til å fjerne hindringer for fri bevegelse av tilgjengelige produkter og tjenester. Direktivet skal bygge opp under medlemslandenes innsats for å oppfylle sine internasjonale forpliktelser i UNCRPD. Alle de nordiske landene skal implementere direktivet når det blir vedtatt.

BRUKERNE INVOLVERES IKKE NOK I UTVIKLINGS- PROSESSER

Hva?

Brukermedvirkning er sentralt for å oppnå gode løsninger. Bare slik kan man sikre at nye løsninger blir tilpasset brukernes behov og forutsetninger. Industri og tjenesteutviklere må ta et hovedansvar, men det offentlige må også stille krav.

På nasjonalt og nordisk nivå bør myndighetene

satse på informasjonsformidling og gode eksempler, med særlig fokus på gode modeller og tidlig brukerinvolvering. Utviklerne trenger kunnskap om nytten av brukermedvirkning og potensialet av universell utforming både for individ, bedrift og for samfunn.

Hvordan?

De nordiske landene bør:

- Styrke arbeidet med å bli brukerorienterte innovasjonssamfunn.
- Fremme tidlig brukerinvolvering som et krav i utviklingsprosesser.

Tjenestedesign er en brukersentrert og helhetlig metodikk. Grunntanken er å sette brukeren i sentrum for utviklingsprosessen og se hele tjenestetilbudet fra brukerens perspektiv. På den måten kan tjenestedesignerne utvikle og organisere mer verdifulle, effektive og helhetlige tjenester, som svarer på reelle brukerbehov. Det gir helt andre løsninger enn dersom vi kun tar utgangspunkt i forvaltningens eller teknologiens behov og muligheter. Tjenestedesign som metode er svært aktuell for å utvikle fremtidens løsninger.

DE NORDISKE LANDENE UTNYTTER IKKE SAMARBEIDSPOTENSIALET VED UTVIKLING OG MARKEDSFØRING AV NYE LØSNINGER

Hva?

Det er høy teknologimodenhet i Norden. De nordiske landene ligger på toppen av verdensbankens liste over landene det er best å drive forretningsvirksomhet i, og er blant verdens mest innovative land. Etterspørselen etter velferdsteknologiske produkter er høyere enn noensinne, og det er skapt mange arbeidsplasser på dette området. Markedet for velferdsteknologi og hverdags-teknologi anses likevel som umodent, og det er behov for økt kompetanse både i privat og offentlig sektor.

Mange produkter utvikles i dag i Norden, men de nordiske utviklingsaktørene samarbeider i liten

grad. Et bedre samarbeid kan skape konkurransefordeler og økt omsetning, gjennom deling av ressurser og kompetanse.

Utvikling av teknologi krever tid og økonomiske ressurser, og utviklingsperiodene er ofte lange. Det bør derfor legges til rette for nordiske samarbeidsprosjekter, der grunnlagsinformasjon deles, eksempelvis om brukeres behov og respons på ulike løsninger. Det bør også etableres arenaer for nordisk samarbeid om universelt utformet teknologi, både gjennom samarbeidsprosjekter og prioriterte forskningsmidler.

Hvordan?

De nordiske landene bør:

- Utvikle og dele kunnskap om brukeres behov og respons på ulike løsninger.
- Innarbeide universell utforming som krav ved utlysning av forskningsmidler.
- Legge til rette for nordiske velferdsteknologiske visningsmesser eller turneer.

Velferdsteknologi er teknologi som forebygger, assisterer eller leverer velferdsytelser. Det nordiske prosjektet "Velferdsteknologi – CONNECT" bringer sammen en rekke nordiske kommuner for å effektivisere utviklingen av velferdsteknologi. Samarbeidet omfatter også kommunenes nasjonale organisasjoner, myndigheter og en rekke eksperter. Prosjektet er et forbilde for nordisk samarbeid om ny teknologi.

INNBYGGERNE KJENNER IKKE TIL NYE LØSNINGER, OG FÅR DERFOR IKKE UTNYTTET POTENSIALET SOM LIGGER I NY TEKNOLOGI

Hva?

Utvalget av produkter som gjør hverdagen enklere og tryggere øker. Mange gode løsninger er nå tilgjengelig i forbrukermarkedet. Slike produkter og løsninger kan bidra til at eldre og funksjonshemmede bedre mestrer liv og helse, uavhengig av hvorvidt de har tilgang til løsningene via en offentlig ordning eller om den er selvkjøpt.

Bruk av hverdagsteknologi styres blant annet av forbrukernes kunnskap om markedet og deres

kjennskap til utvalget. Dette stiller krav til bevissthet hos forbrukerne og det stiller krav til deres digitale kompetanse.

Det kan være utfordrende å navigere i mylderet av tilgjengelige teknologiske løsninger. Forbrukernes kompetanse må styrkes – så de selv kan ta de riktige valgene og utnytte produktene best mulig ut fra egne behov. Det er behov for informasjons- og opplæringstjenester.

Hvordan?

De nordiske landene bør:

- Informere hele det nordiske forbrukermarkedet om universelt utformede produkter.
- Gjøre opplæring av forbrukere til en naturlig del av promotering av nye løsninger eller tjenester.

INNFASING AV NY TEKNOLOGI KAN FØRE TIL UØNSKET OVERVÅKNING OG ØKTE FORSKJELLER

Hva?

Individuell tilpasning av teknologiske løsninger kan før til økt bruk av personopplysninger og utfordre personvernet. Det er derfor nødvendig med klare retningslinjer som sikrer at nye løsninger ikke bidrar til økt overvåkning.

Innfasing av nye teknologiske løsninger i markedet kan også føre til større sosiale og økonomiske forskjeller. Mange nye teknologiske løsninger er allmenne produkter som forbrukere selv kjøper inn. Behov som tidligere ble møtt med offentlig støttede hjelpemidler, kan nå møtes med alminnelige løsninger i forbrukermarkedet. Ved individuell betaling kan det oppstå skiller mellom ressurssterke grupper som får tilgang til nye produkter, og økonomisk

svakere grupper som ikke får tilgang til de samme løsningene. Dette vil kunne svekke det individuelle rettighetsperspektivet som vi kjenner fra den nordiske velferdsmodellen. Samtidig blir mange forbruksprodukter stadig rimeligere, og kan i økt grad tilpasses ulike brukerpreferanser.

Når løsninger individualiseres og tilpasses enkeltbehov, kan fokuset på universelt utformede fellesløsninger avta. Fellesløsningene bidrar til økt likestilling på mange områder. Økt bruk av individtilpasset forbruksteknologi må derfor komme som et tillegg til, og ikke en erstatning for universell utforming.

Hvordan?

De nordiske landene bør:

- Arbeide for at nye løsninger ikke bidrar til overvåkning, og at personvernet ivaretas.
- Arbeide for at kommersiell tilgang til forbruksteknologi ikke øker sosiale forskjeller.
- Sikre at nye individtilpassede løsninger ikke bidrar til en svakere satsing på universell utforming.
- Arbeide for at alle kan bruke nye løsninger.

Deltasenteret er en del av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og er statens kompetansesenter for deltakelse og tilgjengelighet.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Postadresse

Postboks 2233
3103 Tønsberg

Besøksadresse

Stensberggaten 27
0170 Oslo

Sentralbord: 466 15 000

Bestilling/nedlastning: bestill.bufdir.no

Design: Gjerholm Design AS

Foto: © Terje Skåre

Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Nordic Welfare Centre

Direktoratet for e-helse

